

Bevezetés:

Norbert Elias és a folyamatszociológia

2014 júniusában fontos konferencia került megrendezésre a Leicesteri Egyetemen Elias munkásságáról, amelynek apropóját az életművet bemutató összkiadás (*The Collected Works of Norbert Elias*) kötet sorozatának befejezése szolgáltatta. Az összkiadást a University College Dublin Press adta ki Stephen Mennell szerkesztésében [az ezzel kapcsolatos információkat lásd a hasznos oldalak között a kötet végén]. A konferencia főszervezői John Goodwin és Jason Hughes voltak, a szervezésben aktívan részt vett Plugor Réka, és – a mintegy kéttucatnyi országból érkezett konferencia-résztevő között – jelen volt Hadas Miklós is. Itt merült föl annak ötlete, hogy elkészüljön ez a különszám.

*

Elias életrajza alaposan dokumentált (lásd pl. Mennell 1992; Elias 1994; Goodwin–Hughes 2011; Dunning–Hughes 2013; Korte 2013). 1897-ben született Breslauban (Wrocławban), zsidó családban. Hagyományos német neveltetésben részesült, a helyi egyetemen orvostudományt és filozófiát tanult. Az orvostudománnyal 1919-ben felhagyott, és helyette 1924-ben filozófiai doktorátust szerzett. 1925-ben Heidelbergben tanult, ahol Alfred Weber volt a habilitációs témavezetője, majd hamarosan megkezdődött együttműködése Karl Mannheimel: 1930-ban a Frankfurter Egyetemen Mannheim szociológia szemináriumának asszisztense lett (Kettler et al. 2008). Habilitációs disszertációját 1933-ban fejezte be. 1933 és 1935 között Párizsban tartózkodott, majd Angliába költözött. A londoni British Museumban sok időt szentelt főműve, a *Civilizáció folyamata* elkészítésének, melynek első változatát 1939-ben fejezte be. 1939 és 1954 között, Morris Ginsberg és Karl Mannheim támogatásának köszönhetően különböző vendégtanári állásokat töltött be a London School of Economics-on, a Hull-i Egyetemen és a Bedford College-ban. Szociológiát és szociálpszichológiát tanított. Csak 1954-ben kapta meg első állandó állását, amikor a Leicesteri Egyetem adjunktusává nevezték ki. Miután a leicesteri Szociológia Tanszék munkatársa lett, meghatározó szerepet játszott a „*Comte, Marx, Durkheim és Weber elméleteinek fejlődése és összehasonlító elemzése*” című elsőéves előadás kidolgozásában és megtartásában (Dunning–Hughes 2013: 36), valamint a mesterszakos és doktori dolgozatok témavezetésében. Ilya Neustadt és Elias egymást kiegészítő tudományos tevékenységének és szoros kapcsolatának köszönhetően a Szociológia Tanszék gyorsan fejlődött. 1957–1958 között, míg Neustadt Ghánában tartózkodott, a Szociológia Tanszék vezetője lett, majd 1959-ben docenssé léptették elő. 1962 és 1964 között a ghánai University College Szociológia Tanszékének vezetője lett. 1965 után, miután visszatért Európába, egy ideig fenntartotta kapcsolatait a leicesteri tanszékkel, ugyanakkor vendégkutatónak is elszegődött számos német és holland egyetemre, így az Amsterdami Egyetemre, majd később a Bielefeldi Egyetem Interdiszciplináris Kutatóközpontjába. „Figurációs” vagy „folyamatszociológiáját” Amsterdamban fogadták a legnagyobb lelkesedéssel. Főműve 1969-es német nyelvű újrakiadása jelentősen növelte nemzetközi presztízsét. Ekkor ugyan már túl volt a nyugdíjkorhatáron, ám 1990-ben bekövetkezett haláláig semmit nem vesztett alkotói energiáiból.

Európában Elias munkássága széles körben ismert, főként a *Civilizáció folyamata* angol fordításának megjelenése óta (melynek két kötete először 1978-ban és 1982-ben, egy hibás változata 1994-ben, majd javított kiadása 2000-ben látott napvilágot). Az 1980-as években Németországban és Hollandiában Elias jelentős intellektuális népszerűsége tette: a legnagyobb újságokban és folyóiratokban készültek vele, vagy róla, illetve munkájáról interjúk és riportok. Jelenleg létezik egy kiterjedt nemzetközi hálózat is, amely több száz olyan kutatóból áll, akik „figurációs” kutatással foglalkoznak. A Norbert Elias Alapítvány [az elérhetőségét lásd a hasznos oldalak között a kötet végén] amellel kötelezte el magát, hogy gondozza Elias intellektuális hagyatékát, és szorgalmazza az Elias munkásságán alapuló további kutatásokat (bővebb életrajzi áttekintésekhez lásd Mennell 1992; Elias 1994; Dunning–Hughes 2013).

Fogalomkészletének, folyamat-, illetve figurációs szociológiájának kulcskategóriái már főművében, a *Civilizáció folyamata*ban (Elias [1939] 1987, 2012) jelen vannak. A könyv eredetileg Svájcban jelent meg a második világháború előestéjén. Majdnem harminc évig szinte ismeretlen volt még a németajkú olvasóközönség számára is (angolul nem volt hozzáférhető az 1970-es évek végéig). Eliast vonzották a „civilizáció” fogalmának összehasonlító és operatív jelentéstartalmi, ugyanakkor pontosan tudatában volt annak, hogy ezt a fogalmat – egyfajta szociáldarwinista értelmezés alapján – a nyugati felsőbbrendűséggel és a népirtással is kapcsolatba hozták, ezért a fogalom ilyenért értelmű használatától következetesen elhatárolódott. Főművében, némileg leegyszerűsítve, az „illelmes” viselkedésre készítő szokások és erkölcsi minták kialakulását tanulmányozta a kora középkortól a felvilágosodásig terjedő időszakban. A reneszánsz kor etikett-tankönyveinek elemzéséből kiindulva bemutatta, hogy a nyugati társadalmakra jellemző individuális és racionális megalapozottságú civilizált viselkedés egy hosszú távú, testi megnyilvánulásokban és illemszabályokban inkorporálódó kódrendszer belsővé tételének köszönhetően jött létre. E folyamat lényege, hogy az emberek a külső társadalmi kényszerrek hatására olyan önkontroll-mechanizmusokat alakítanak ki, amelyeknek köszönhetően fokozatosan elfojtják magukban az erőszakon alapuló „állatias” és „civilizálatlan” viselkedéselemeket. Az emberek így módon kialakuló szégyen- és feszélyeztettségérzése tehát korántsem természeti adottság, hanem meghatározott társadalmi-történelmi körülmények terméke. Az Elias által használt – számos vonatkozásában tudatosan freudista – fogalmi rendszerben a „civilizált-ság” nem érték-, hanem folyamatot jelölő relacionális kategória, amelynek nincs egyértelműen kijelölhető kezdete és vége. Összhangban a civilizációs változásokkal, a támadókedv is alapvetően a kontrollmechanizmusok hatása alá kerül:

„A középkori harcos nemcsak szerette a harcot, benne is élt. Ifjúsága azzal telt, hogy felkészült a harcokra. Amikor nagykorú lett, lovaggá ütötték, s addig háborúskodott, ameddig csak erejéből futotta, tehát egészen aggastyánkoráig. Életének nem volt más funkciója. Lakóháza örtony, erődítmény volt, támadó- és védekezőfegyver egyszerre. Ha véletlenül, kivételesen békében élt, legalább a háború illúziójára volt szüksége. Lovagi tornákba vetette magát, s ezek gyakran csak kevésbé különböztek az igazi harctól. (...) A harci kedv mércéi, színezete és erőssége jelenleg még a különböző nyugati nemzeteknél sem egyformák. Ám ezek a közeletről nézve néha egészen számottevőnek látszó különbségek azonnal eltűnnek és teljesen jelentéktelenné mutatkoznak, mihelyt a »civilizált« népek harci kedvét az affektusok feletti úrrá levés más lépcsőfokán álló társadalmak harci kedvével vetjük

össze. A civilizált hadsereg technikai felszerelésével szemben persze teljesen tehetetlen abesszin harcos harci dühével vagy a népvándorlás kori különböző törzsek harci dühével összevetve még a civilizált világ legharciasabb nemzeteinek harci kedve is eltompultnak látszik; mint minden egyéb ösztönmegnyilvánulást, ezt is köti a funkciómegoszlás előrehaladott állapota – még a harci cselekményben is –, az egyének ennek megfelelő erősebb összefonódása, nagyobb függőségük egymástól és a technikai gépezettől; számtalan önkényszerítéssé vált szabály és tilalom szűkíti be és köti gúzsba.” (Elias 1987: 353–356)

A második kötetben (*Társadalmi változások. Egy civilizációelmélet vázlatja*) az állam és a társadalomszerkezet hosszú távú változásaira vezeti vissza a külső kényszerek belső kényszerekké válását. Az állam szociogenezisééről szóló fejezetben a kora középkortól kezdődő, s a reneszánsz majd a felvilágosodás államalakulataiban tetőződő ívet vizsgálja. A civilizáció folyamatának magyarázatát az állami kézben összpontosuló monopóliumok kialakulására vezeti vissza:

„Az egyént megfosztják a katonai hatalmi eszközök fölötti szabad rendelkezéstől, amelyet a központi hatalom számára tartanak fenn, bármilyen alakot öltson is ez; ugyanígy az egyes ember birtoka vagy jövedelme után fizetendő adó beszedése is valamilyen központi társadalmi hatalom kezében összpontosul. (...) A szociális harcok ekkor már nem az uralmi monopólium megszüntetéséért folynak, csupán akörül forognak, hogy ki rendelkezzen a monopolgépezet felett. (...) Csak a központi hatalom ezen állandó monopóliumának és ennek a szakszerű uralmi gépezetnek a kialakulásával öltenek az uralmi egységek »állam«-jellegét.” (Elias 1987: 520–521)

Elias magyarázó kulcsfogalmai: az *interdependencia*, a *feszültségek egyensúlya* és a *funkciómegoszlás*: „Bármely gazdagon tagolt társadalomban – írja – akkor érkezik el az erős központi hatalom órája, amikor a legfontosabb funkcionális csoportok érdekambivalenciája olyan nagy, társadalmi súlyuk pedig annyira egyforma lesz, hogy sem döntő kompromisszumra nem tudnak jutni egymással, sem mindent eldöntő harcra, amely az egyikük győzelmével végződik. Az egyik ilyenfajta, az összeszövődést szolgáló gépezet az, amit *királymechanizmusnak* nevezünk.” Az interdependenciák egyre bonyolódó szövédékeiből eredezteti a *társadalmi tér pacifikációját* is; az erőszak állami monopolizációjának köszönhetően az emberek saját affektusaik és érzelmeik egyre erőteljesebb kontrollálására és elfojtására kényszerülnek:

„Minél sűrűbb az interdependenciák szövédéke, amely az előrehaladó funkciómegoszlással pókhálóként övezi az egyént, minél nagyobb területre terjed ki ez a szövédéke, amely területek ezzel az összeszövődéssel – akár funkcionális, akár intézményes is az – egységgé állnak össze, annál nagyobb veszély fenyegeti annak az egyéneknek a szociális létezését, aki enged spontán vértululásainak és szenvedélyeinek; s annál nagyobb előnyt élvez társadalmilag az, aki képes elfojtani affektusait, s annál erőteljesebben szorítanak kiskorától fogva minden egyént arra, hogy – egész sor közvetítő láncszemen át – figyelembe vegye saját és mások cselekedeteinek hatását. A spontán érelemlítések elfojtása, az effektusok visszafogása, a gondolkodás terének kiterjesztése az adott pillanaton túl a múltbeli okok és a jö-

vöbéli következmények láncolatára, mindezek ugyanazon viselkedésváltozás különböző oldalai, éppen azé a viselkedésváltozásé, amely a fizikai erőszak monopolizálásával, a cselekvési láncok és interdependenciák kiterjesztésével szükségképpen ugyanekkor megy végbe a társadalmi térben. A viselkedésnek ez a megváltozása a »civilizáció« irányába tart. Példa erre a nemesség átváltozása lovagok rétegéből udvaroncok rétegévé. (...) Az erőszakot kaszárnyákba zárják; s az tárolóhelyéről, a kaszárnyákból csak szélsőséges esetben, háborús időkben és a társadalmi felfordulás során tör be közvetlenül az egyén életébe. Mint meghatározott szakembercsoportok monopóliuma rendszerint kiiktatódik a többiek életéből. (Elias 1987: 685–689)

Számos példa segítségével Elias aprólékos és részletes történelmi elemzést végez, amelynek során felvázolja a viselkedési szabályok általános változási irányát, amely – amint azt utólag be is tudja bizonyítani – számos nyugati társadalomban hasonló (de semmi esetre sem azonos) pályát követ. Ugyanazoknak a szövegeknek különböző kiadásait időrendi sorrendben vizsgálva, Eliasnak sikerül feltárnia, hogy miként kerülnek ki bizonyos témakörök, bizonyos tanácsok az illetanokból. Állítása szerint ez összefüggésben áll a viselkedés természetes és állati aspektusával kapcsolatos fokozott érzékenységgel. Ugyanakkor ez az érzékenység annak is betudható, hogy ezen értekezések szerzői egyre inkább természetesnek veszik, hogy bizonyos tanácsokat már nem szükséges kinyilatkoztatni, mivel „második természetté” váltak, vagyis bizonyos „természetes funkciók” egyre inkább *hátterébe szorulnak*. Következésképpen a „magán” és a „nyilvános” – mint az emberi lét teljesen elkülönülő terei – közötti különbség szoros kapcsolatban áll a civilizáció folyamatával. Nyomon követhető például a lakóházak elrendezésével kapcsolatos történelmi változásokban, a saját mosdók, a külön hálófülkék (stb.) használatának elterjedésében.

Elias hangsúlyozza, hogy a civilizáció folyamata nem „lineáris”, hanem növekedések és visszaesések váltakozásaiból áll, amelyek csak nagy történelmi távlatból szemlélve rendelkeznek világosan meghatározható struktúrával és „iránnyal”. Emellett nyomatékosan elutasítja azt a nézetet, hogy a „civilizált” társadalmak „jobbak” lennének, mint a „nem civilizáltak”. Ennek bizonyítékként fogja föl, hogy a „civilizált” önuralom, az érzelmi önkorlátozás és távolságtartás számlájára írható például ama tekintély- és parancs-figurációk kialakulása, amelyek lehetővé tették a „végső megoldás” gyakorlatba ültetésére irányuló kísérletet a náci Németországban – amelyben Elias elveszítette édesanyját. Emellett a nyugati „civilizációs folyamat” paradox módon elősegítette a mai nemzetállamok által elkövetett erőszak, kínzás és gyilkolás rendkívül „civilizált” formáinak megjelenését. Gondoljunk például arra, ahogyan egy okos fegyvert kilőnek egy távirányított drónról, egy kattintásra elsütik, és képernyőn követik, hogyan ér célba – ez egy fertőtlenített, „civilizált”, „technológiai távolságból végbemenő gyilkolási” forma.

Az evolúciós pszichológiától a test szociológiájáig, a nemzetközi kapcsolatok vizsgálatától az étkezés szociológiájáig, a relacionális szemléletmód meghonosításától a reflexív szociológiáig, a háború és terrorizmus szociológiájától a tér és az idő szociológiájáig, a kvalitatív longitudinális elemzéstől a halál és a haldoklás vizsgálatáig, a sportok és a szabadidő tanulmányozásától az idiografikus és nomotetikus hagyományok közötti érintkezési felületek elemzéséig, a „magánélet” történetétől a beágyazottak és kívülállók kapcsolatának vizsgálatáig számos területen kimutatható, mi több, meghatározó Elias hatása. A történelmi kriminológusok körében különösen

erőtéljes az eliasi indíttatás. Mindezt Johnson és Monkkonen (mindketten vezető történeti kriminológusok) egy általuk szerkesztett 1996-os kötetben így magyarázzák:

Elias presztízse jelentősen növekedett, miután a szakemberek fölismerték: a *Civilizáció folyamatának* fő tézise egybecseng a történeti kriminológusok megállapításaival. (...) Annak dokumentálása, hogy a századok során a gyilkosságok száma nem növekedett, hanem csökkent, hogy a vidék nem biztonságos, hanem veszélyes hely volt, hogy – miként azt Barbara Hanawalt megfogalmazta – a nemesek által elkövetett gyilkosságok komoly veszélyt jelentettek, a történeti kriminológusok szemében Eliast meghatározó gondolkodóvá avatták. (Johnson és Monkkonen 1996: 4–5)

Egy 2011-es amerikai bestsellerben, mely a *The Better Angels of Our Nature* címet viseli, a szerző, Stephen Pinker pszichológus Eliast úgy jellemzi, mint „a legnagyobb társadalmi gondolkodót, akiről soha nem hallottál”. Ez az állítás valószínűleg érvényes az egyesült államokbeli recepcióra. Ugyanakkor nem vonatkoztatható Európára, és különösen nem Németországra, Hollandiára és az Egyesült Királyság néhány fontos műhelyére. Miképpen a magyar nyelvű recepcióra sem, hiszen – mint azt a jelen összeállítás végén található bibliográfia is jelzi – Elias számos fontos munkája magyarul is olvasható.

A JELEN KÜLÖNSZÁMRÓL

Az első tanulmány szerzője, „*Terrorizmus*” és „*civilizáció*”: a *dzsihadizmus mint „decivilizációs” folyamat* című írásában Elias ama fogalmi distinkciójára támaszkodik, miszerint a civilizációs szakaszokat „decivilizációs” szakaszok válthatják – vagyis kiindulópontjának tekinti azt az eliasi tételt, miszerint a civilizáció folyamata nem tekinthető lineárisnak. Michael Dunning (aki Elias egyik legközelebbi tanítványának, Eric Dunningnak a fia) az önmagát „Iszlám Államnak” nevező „dzsihadista” csoport terjeszkedésének és viszonylagos sikerének egy sajátos aspektusát vizsgálja. Becslések szerint az Iszlám Állam mintegy kétezer harcosa olyan nyugati személy, aki azért utazott Szíriába és Irakba, hogy e dzsihadista csoport oldalán részt vegyen a harcokban. Igen összetett kérdés, hogy a viszonylagos biztonságban és erőszakmentes társadalmakban felnőtt nyugati emberek hogyan és miért jutnak oda, hogy aktívan keressék annak lehetőségét, hogy erőszakos konfliktusokban vegyenek részt. Dunning – a „beágyazottak–kívülállók-modell” alkalmazásával – részben azokat a figurációs feltételeket vizsgálja, amelyek elősegítik, hogy nyugati muszlimok külföldre utazzanak a fenti céllal, részben pedig kísérletet tesz arra, hogy párhuzamot vonjon a fenti jelenség és a *Németekről* című Elias-könyvben leírt, *Freikorps*-tagok cselekedeteivel szemléltethető „*brutalizációs folyamatok*” között.

A válogatás következő írása Durst Judit „*Félünk, hogy miattuk hazaküldenek minket is*”: *Elias „Beágyazottak és kívülállók” figurációjának különböző szintjei a Magyarországról kivándorolt romák esetében* – című írása, mely szintén az eliasi „beágyazottak–kívülállók-modellen” alapul. A szerző célja, hogy segítsen megérteni a kirekesztési mechanizmusok ország-sajátosságoktól független, általános vonásait a napjainkban Magyarországról Angliába és Kanadába kivándorló

roma migránsok esetében. Durst Judit mellett érvel, hogy a hatalomból totálisan kirekesztettek sokszínű csoportján belül is ugyanúgy léteznek a megkülönböztetés ama mechanizmusai, amelyeket Elias nyomán „beágyazottak és kívülállóak” vagy „csoporttagok és kirekesztettek” figurációinak nevezhetünk. A tanulmány bemutatja, hogy az egyes roma alcsoportok egymással szemben ugyanazokat a megkülönböztetési formációkat, sőt, sokszor még erősebb, „rasszista” felhangú pejoratív kategóriákat használják, mint amit velük szemben alkalmaznak a befogadó (nemzeti vagy helyi), nem-roma társadalmak. Mindez egy olyan tudatalatti reakciónak tűnik, amelynek segítségével a beágyazottak igyekeznek megőrizni szimbolikus tőkájüket, presztízsüket, mások általi elismerésüket, emberi méltóságukat és önbecsülésüket.

A harmadik tanulmány a napjainkban már önálló interdiszciplináris kutatási területként és felsőoktatási programként intézményesült *Food Studies* keretébe tartozik; egy olyan szakterületet képvisel tehát, amelynek megszületésében döntő szerepe volt Stephen Mennell-nek, a kései Elias egyik legjelentősebb tanítványának. Gecser Ottó „*Amerikai bors, indiai curry és magyar paprika: lokális és globális figurációk a kulináris ízlés társadalomtörténetében*” című tanulmánya a címben említett, egzotikus eredetűnek tartott alapanyagok, ételtípusok és főzési stílusok általános elterjedésének figurációival foglalkozik, a kulturális globalizáció jellegzetes összetevőiként értelmezve azokat. A tanulmány a csípős fűszerek használatában megfigyelhető változások elemzésén keresztül arra a kérdésre kísérel meg választ adni, hogy mi jellemezte e kulináris globalizáció korábbi formáit, illetve hogy azok miben tértek el a maitól. Gecser Ottó szerint az angol curry-kultúra az egyik első példája annak az újfajta diffúziós mintának, amelynek értelmében egy egzotikus élelmiszer úgy terjed el, hogy eközben nem szakad ki (teljesen) használatának eredeti kulturális összefüggéséből: a brit Kelet Indiai Társaság Indiában működő alkalmazottai olyan figurációhoz tartoztak, amelyben sajátos anglo-indiai táplálkozástudomány jött létre, és az angliai curry-fogyasztás ehhez a magas presztízsű viszonyítási ponthoz igazodott. Ezzel szemben a magyar paprika, mely csípőssége révén az erőteljes fűszerezéstől elszokott Nyugat-Európában különlegességnek számított, nem rendelkezett ilyen vonzerővel. A paprikával ízesített *gulyás* (avagy *pörkölt*, ahogy nálunk a későbbiek során nevezték) ugyan sajátos ételtípusává vált mindenekelőtt Ausztriában, ám külföldi változatainak a 19. század folyamán egyre bővülő választéka autentikus (vagy ilyennek gondolt) formájától elkülönülten alakult ki.

A negyedik írás John Goodwin – Henrietta O’Connor – Plugor Réka „*Ifjúság és Elias: A Fiatal Munkás projekt*” című tanulmánya. A szerzők Eliasnak az ifjúságról alkotott elméleti modelljét mutatják be egy elveszítettnek vélt Elias-projekt kapcsán, melyre az 1960-as évek elején került sor Leicesterben. Az interjúvázlatok és a levéltári dokumentumok föltárása lehetőséget nyújt arra, hogy a szerzők rekonstruálják a projekt elméleti hátterét. Elias elméleti modelljének azt a részét vázolják fel, amely a sokk-hipotézisre és a gyermekeknek a felnőtt világtól való elválasztására koncentrál. Elias a projekt segítségével azt kívánta megvizsgálni, hogy a fiatalok hogyan élik meg az iskolából a munka világába történő átmenetet, továbbá hogy a fiatal munkavállalók miként sajátítják el a felnőttek viselkedési normáit.

Az ötödik tanulmány Hadas Miklós „*Erőszakkontroll és intimitás. Kritikai adalékok Norbert Elias civilizációelméletéhez*” című írása, melynek alapkérdése, hogy a nyugati modernitás évszá-

zadai során hogyan változott a személyközi erőszak jelentősége az intim szférában, és hogy e változások hogyan magyarázhatók. A szerző először arra mutat rá, hogy a történeti kriminológusok a gyilkosságok alakulásának hosszú távú vizsgálata alapján szinte teljes mértékben igazolták az erőszakkontrollal kapcsolatos eliasi téziseket. Hadas – a pszichotörténelmi megközelítés szakirodalmára támaszkodva – amellet érvel, hogy a 17. századtól a családi élet centruma az atyai autoritástól az anyai gondoskodás, a kölcsönös érzelmek és a pszichológiai egymásra hangolódás felé tolódik el. Ily módon a női ágens hatalma növekszik, míg a maszkulin erőszakmonopólium kizárólagossága és magától értetődősége gyöngül. A tanulmány fő tézise, hogy a társadalom valamennyi szférájának növekvő pszichologizációja és pacifikációja nem függetleníthető az intimszféra dzsender-rendjének radikális átalakulásától.

A hatodik írás Jason Hughes *„A füst száműzése a dohányzásból: e-cigaretták, önszabályozás, társadalmi szabályozás és civilizációs folyamatok”* című tanulmánya, amelyben a szerző a dohányzás „civilizálódását” és egyben az e-cigaretták növekvő népszerűségét vizsgálja Elias fogalmi apparátusa alapján Hughes azt kívánja bizonyítani, hogy az e-cigaretták növekvő népszerűsége egy olyan tágabb történelmi kontextusban érthető meg, amely egyaránt magába foglalja a dohány „higiénikussá tételét” és a füst száműzését. A szerző bemutatja a dohányzásról való leszokás céljából tervezett készülékek (nikotinpótló terápiák) és a dohányzás folytatására irányuló technológiák (elektronikus nikotinszállítási rendszerek) közötti konvergenciát. Véleménye szerint a dohányhasználat átalakulásának fő hajtóerejét elsősorban a dohány társadalmi használatának változásai, és ennek kapcsán az átalakuló társadalmi és viselkedési normák, nem pedig a növekvő egészségügyi aggodalmak képezik.

Végül, nagy örömünkre, a válogatás utolsó szövegeként közlünk egy magyar nyelven még meg nem jelent Elias-írást, a *The Established and the Outsiders* című könyv bevezető fejezetét. Címe: *A beágyazottak és a kívülállók közötti viszonyok elméletének megalapozásához*. A könyv, amelyet Elias tanítványával, John L. Scotsonnal közösen készített, először 1965-ben jelent meg angolul (majd franciául, japánul, portugálul, spanyolul, olaszul és hollandul is napvilágot látott). Az itt közölt bevezető az 1976-ban megjelent holland kiadáshoz készült. A szerzők a Winston Parva nevű, Leicester közelében található településen élő beágyazott és kívülálló csoportok közötti feszültséget általános elméleti szintre emelik: modelljüket kiterjesztik más társadalmi csoportok – társadalmi osztályok, etnikai kisebbségek, nemek, családon belüli viszonyok – közötti folyamatosan változó figurációk elemzésére. Eme esetek mindegyikében a „beágyazott” csoportok úgy tekintenek önmagukra, mint olyan, „jobb” emberekből álló egységre, amely rendelkezik egyfajta csoportkarizmával. Ily módon képesek elérni, hogy a kevesebb hatalommal rendelkező „kívülállók” is úgy érezzék, hogy emberi tekintetben alacsonyabb rendűek.

A jelen kiadványt egy függelék zárja, amelyben közöljük a magyarul és románul megjelent Elias-művek bibliográfiáját, fölhívjuk a figyelmet az Eliasról szóló fontosabb tanulmányokra, továbbá megadjuk a szerzővel kapcsolatos hasznos oldalak, honlapok elérhetőségét. Jó olvasást kívánunk!

A SZERKESZTŐK

FELHASZNÁLT IRODALOM
REFERENCES

1. Dunning, Eric – Hughes, Jason (2013). *Norbert Elias and Modern Sociology: Knowledge, Interdependence, Power, Process*. Bloomsbury, London.
2. Elias, Norbert (1987). *A civilizáció folyamata*. Gondolat, Budapest.
3. Elias, Norbert (1994). *Reflections on a Life*. Polity, London.
4. Elias, Norbert (2012). *On the Process of Civilisation*. Mennell, Stephen – Dunning, Eric – Goudsblom, Johan – Kilminster, Richard (eds.) *The Collected Works of Norbert Elias*, Vol. 3. UCD Press, Dublin.
5. Elias, Norbert – Scotson, John L. (2008). *The Established and the Outsiders*. Wouters, Cas (ed.) *The Collected Works of Norbert Elias*, Vol. 4. UCD Press, Dublin.
6. Goodwin, John – Hughes, Jason (2011). Ilya Neustadt, Norbert Elias and the Leicester Department: Personal Correspondence and the History of Sociology in Britain. *The British Journal of Sociology* 62. (4) 677–695. doi: 10.1111/j.1468-4446.2011.01386.x
7. Johnson, Eric A. – Monkkonen, Eric H. (1996). *The Civilization of Crime: Violence in Town and Country since the Middle Ages*. University of Illinois Press, Urbana.
8. Kettler, David – Loader, Colin – Meja, Volker (2008). *Karl Mannheim and the Legacy of Max Weber: Retrieving a Research Programme*. Ashgate, Aldershot.
9. Korte, Hermann (2013). Norbert Elias at the University of Leicester. *Cambio – Rivista sulle trasformazioni sociali* 5. 119–122.
10. Mennell, Stephen (1992). *Norbert Elias: An Introduction*. Blackwell, London.
11. Pinker, Stephen (2011). *The Better Angels of Our Nature*. Viking, New York.